

egemre; sok ezredévi jajvarázs, égdánájú dobbanás; jajdalom gyönyörbe zengem) a mindenáron külön költőséget kereső pongyolaságnak szomorú termékei. Ezeknek nyomán nem szépség, hanem bántó érthetlenség fakad. A képzeteket csak a szóáradás, nem belső rend sorolja egymás mellé, a nehézkés mondat nem a tartalom, hanem a keresettség ihleti; az ötletkeveredés groteszk furcsaságként hat. Az író nem tud uralkodni a szaván: mindent a szó, nem a gondolat vagy érzés tüze áraszt; és ahol a melegség már-már megkap, ott is keresett frázisok csináltvirágai riasztanak el, mint például, amikor püspökök «a Krisztusvérgzet szent tűzáldozatjának» mondja, akinek «jogar sebes kezében Jézus másolatja». A csilingelő rímek, a pattogó ritmus csak vásáros kelme ilyenkor, ami hűsít, nem melegít.

A vallásos lélek még nem vallásos költő! A költő vallásos élményei szónoki előadásban könnyebben hatnak, mint keresett versekben. Az irodalmi kritika tehát hibát követ el, ha a vallásos érzés khaoszával valakit vallásos költőnek enuncial. Sajnos, az egyházi jellegű költészetnek ritkán jut ki az irodalmi kritika: a vallásos célnak hamarabb osztja a babért, mint kellene, a vallássalenes felfogás pedig a vallásosságát hajlandó a költői érdemet is eltagadni. A katolikus vallásos líra művészi kifejlődésének ez volt eddig a kettős akadálya: örök ünneptetés az egyik oldalon, örök elítélés a másikon. Pakocs Károly is csak akkor fogja megérdemelni a költő nevet, ha a túlságos magasztalás tömjénét elfújva maga elől, stíljét és kompozícióját gondos önkritikával megmeseíti.

Alszegey Zsolt.

Mussolini. (Két magyar könyv.) Az egyik életrajz, Kemechey László írta s a Világirodalom kiadásában jelent meg. Gyors, a problémákkal bírkózó ember alakját hírtelen, olykor regényyszerű képekben élénk vetítő megjelenítés. Éles, jól határolt körvonalakban rajzolódik mögöttük az egykorú Olaszország politikai képe: épen belőle emelkedik ki hatalmas erejével Mussolini egyénisége.

Különös egyéniség, különös élet az övé. Egy falusi kovácsműhelyből indul el. A tanítói oklevél csak epizód benne. Ott forog a svájci élet kenyértelen nyomorúságában, ott erősödik meg egy kis vidéki szociálista lap szerkesz-

tői vezércikkeivel, melyek azonban már a legnagyobb szociálista lap, az Avanti élére lendítik. Más megelégedett volna ezzel a hatalmi pozícióval s féltékenyen őrizte volna. Ő nem. Pártja nem akarja követni, mikor egy hírtelen páfordulással a kiűtött világháború érdekében félredobja a pacifista elveket. Kizárja őt a párt? Nos, ő meg ellenük fordul és «Olaszország Népe» címen új lapot indít Milanóban, mely hamarosan új hatalommá nővi ki magát a harctérről sebesülten visszatért szerkesztő kezében. A caporettoi vereség, a szocializmus bomlasztó propagandájának a győzelme, végleg a nacionalizmus vízeire kergeti Mussolini hajóját. Az egykori szociálista agitátor most sorra járja a nagy városokat és a belső front egysége mellett izgat. Azután következik a fasciok megszervezése. Hadviseltek, futurista intellektuellek tömörülnek bennük. Erejük annál jobban növekszik, minél ziláltabb lesz Olaszország helyzete a kommunizmus felé törekvő szociálisták üzemei között. 1919-ben a választási küzdelem még csúfos vereséget hoz nekik, 1922 októberében már negyvenezren nyomulnak Róma elé s a király táviratilag szólítja fel a Popolo d'Italia szerkesztőjét, hogy vegye át a hatalmat, alakítson egy minisztériumot.

Kemechey ezt a változatos történetet lebilincselő élenkséggel vetíti az olvasó elé. Mussolini lelki fejlődése érdekl: hogyan lett a «forradalmár fiából: az éjjeli menedékhely látogatójából: a condottiere.» Jól megkülönbözteti jellemében az érvényesülés után vágyó ambíciót, a mindent magába ölelő idealizmust és a kérlelhetetlen tetterőt, ahogy kitűnően mélyíti el gondolatának fejlődésében Macchiavelli és Mazzini hatását. Ifjú korának kedves olvasmánya volt az olasz politikai egység e két nagy előfutára és munkása. Az elsőtől kezdetben talán csak azt tanulta, hogy a keresetény vallás, mely alázatot és béketűrést hirdet, megöli az emberek tettvágyó, egyenesen és kíméletlenül a cél felé irányuló energiáját. Azután azonban megtanulja általa a vallás isteni törvényeinek államfenntartó és összefogó erejét tisztelni. A miniszterelnök első intézkedéseinek egyike: a kötelező vallásoktatás bevezetése az elemi iskolákba. De főleg megtanulta Machiavellitől, hogy a politika nem egyéb az adott alkalom és helyzetek gyors és logikus kihasználásánál: a nemzet szükségleteinek foly-

tonos éber figyelése, felismerése, kié-
gítése. Mazziniben eleinte csak a forra-
dalom éltető szükségességének, a már-
tírvér termékenyítő voltának kegyetlen
terziáját látta, mellyel maga ellen zúdí-
totta szocialista társait. Később vele
értékeli át a francia forradalomtól örö-
költ liberális jelszavakat, mikor a jog
helyett a kötelesség fogalmára építi
őket: a szabadság, ismételi majd váltig
mesterével, nem jog, hanem kötelesség.

Gondolatának mesterei Macchiavelli
és Mazzini, ifjúkori álmainak a hőse
Garibaldi volt. A feketeingesek némi-
kép a törös ingesek legendáját foly-
tatják. Ők is forradalmi aktuálisan ragad-
ják magukhoz a nemzeti gondolat meg-
valósítását. Csakhogy Garibaldiiban a
condottiere zsenialitása mellett hiány-
zottak az államférfiúi képességek. Az ő
munkája Cavour nélkül el sem képzel-
hető. Mussolini egy Garibaldi-tett után
tudott a modern olasz politika Cavour-
jává lenni. Egyáltalán bármiképalakul-
jon pályájának a folytatása a világ-
történetben, elfogultság vádjá nélkül
mondhatjuk, hogy csak a fascizmus
magávalragadóan üde Govinezza-him-
nusza teljesítette be az olasz egység küz-
delmeinek a korát. Megteremtette az
olasz ideáloknak azt az erős naciona-
lizmusát, melyet idő előtt dőlven ki a
küzdők éléről — Cavour meg nem való-
síthatott s mely utódjainak kezén el-
sikkadt.

Kemechey könyvének egyik főér-
deme, hogy megéreztetni velünk az olasz
nacionalizmus csodás új tavaszát. El-
beszélésének és stílusának olykor hosz-
szabb s mindig igen világos, precíz
fejtegetésekké szélesülő fiatalos, fürgé
irama igazán méltó a Duce szellemé-
hez.

*

Nemzeti idealizmusról szoltunk az
imént. Hol kereshetnénk ilyet inkább,
mint Mussolini beszédeiben, melyeknek
válogatott gyűjteményét magyar for-
dításban a Napkelet könyvtára adta
ki?

Alig van Mussolininok beszéde, mely-
nek témájába állandóan bele nem szö-
vődnek az olasz faj rajongó szeretete
és amely ne végződnek a jövőendő Itália
rövid himnuszával, vagy elragadó szó-
noki fugájával. Egy helyütt egyenesen
kijelenti, hogy a XX. század az olasz
nagyság százada lesz. A mult minden
nagy tradíciója eleven, jövőbe átnyuló
értékké válik benne. Róma most lesz
igazán Olaszország fővárosává. Év-

zredes nagyságát, a tőle sugárzó régi
imperium gondolatát ő gyökereztetni
bele újra a lelkekbe fáradhatatlan
szónoki körútjain, leleményes, folyton
új ünnepségek kitalálásával, a fascis-
ta-köszöntés karlendítésével. S ez
az általa kezdeményezett hagyomány-
kultusz megtermékenyítette a tudó-
mányos kutatást is. Ma az olasz archeo-
lógia új lendületet vett. A kormány
óriási költségekkel ását Rómában, Pom-
peiben, az afrikai Leptis Magnában.
Az olasz nemzeti újjáébredés kora soha
sem állott ennyire a történetkutatás
középpontjában.

Az ő Nemzet-fogalmának egyik
eleme a történeti hagyomány. De kik
is alkotják a nemzetet? Minden pol-
gára, minden dolgos polgára. Az ő
állama a munka fogalmát isteníti.
Lapozzuk csak végig beszédeit. Itt
gyári munkásokhoz, amott a mérnö-
kök gyűléséhez, itt gazdaemberekhez,
amott a hivatalnokai karhoz szól. Min-
denütt azt hangoztatja, hogy csak a
nemzet céljait szolgáló, teljesítőképes-
ségének maximumát adó céltudatos
munka hozhatja meg az állam és egyén
jólétét. A gabonacsata — maga a szó
is milyen szuggesztív — egyszerre meg-
növeli Olaszország búzatermését és
könnyít kenyérellátásán; a »fehér szén«
akciója zuhogó vízesések erejével he-
lyettesíti az importszükségletét.
A bürokrácia, az államgépezete pedig
csak nem mozoghat lassabban, mint
egy gyári munkás által igazgatott gép!
Egy akta csak nem készülhet lassabban,
mint egy Fiat-automobil! A gép gyors
kattogása, az aeroplán csavarának lük-
tető karcsapásai érzének ennek az em-
bernek életstílusában. S amint bele
tudta oltani a hagyomány fanatizmu-
sát népébe, átragadt rá munkafana-
tizmusa is.

De nincs céltudatos munka fegyelem
nélkül. Hogy szervezőereje mire ké-
pes ezen a téren, azt már néhány hó-
nappal hatalomrajutása előtt bebizo-
nyította, mikor az általános sztrájkot
azzal szerelte le, hogy a maga fascisz-
táit állította be a renitens munkások
helyébe. Az osztályharc volt agitátora
nagyon jól tudta, mi kell a munkások-
nak. Törvénybe iktatja a nyolcórás
munkaidőt. Elismeri a testi munka
jogait, de világosan megfogalmazza a
kötelességeket is, melyek azokat hatá-
rolják. A cél most már nem az osztály-
harc, hanem minden társadalmi osz-
tály harmónikus együttműködése és
fegyelmzett összhangolódása. A szin-

dikalizmussal és munkabíráskodással maga az állam veszi kezébe a munka és tőke közötti összeütközések kiküszöbölését és ezzel kicsúsztatja a talajt a szocializmus hatalma alól. Az állam nincsen sem a munkás, sem a tőke pártján — mindkettő szükséges a termeléshez — hanem a zavartalan összhangban ereje teljességével dolgozó nemzeti munka pártján áll. S ezt biztosítani a szocialista pártszervezetek egyéni akciójának paralizálásával: az állam feladata. Nincsen szükség a szabdkörműves páholyok titkos szervezeteire sem, melyek az idegen abszolutizmus korában hajthattak némi hasznot a nemzeti újjáébredés ügyének, de aknamunkájukkal károsak.

Az egyén, az osztály, a párt az államért vannak. Mussolini máris megkísérli az egyes foglalkozási ágak technikai és szellemi kiválóságainak képviselőit alapítani az állam törvényhozását. Mi ez, ha nem Macchiavelli az egyént egészen magában feloldó állam-eszményének logikus kifejtése a tett terem.

Mussolini politikája, mit erre az állameszményre alapít, szíven döfi a liberalizmus jelszavait és intézményeit. A minisztériumnak igazi kormányának kell lennie, melyet nem köthet gúzsba egy, a pártok egyéni harcaiba fuló parlament lassú munkája. Hogyan is mondja Machiavelli? A megromlott államszervezetnek egyedül egy dolog adhatja vissza erkölcsi züllésében életképességét: a diktátor példája. S Mussolini diktátor marad akkor is, mikor lemondott a képviselőház által neki adott teljhatalom gyakorlásáról és mióta a parlament közreműködésével kormányoz. A Matteotti-gyilkosság, melynek mély lelki krízise ott reszket ez időszak alatt mondott beszédeiben, megszakadította nemcsak pártjának a forradalom által felszínre vetett kétes, zavargó elemeitől, hanem megszakadította a képviselőházat is egy kegyetlen opposzió elvi ellenzékieskedésétől.

Ugyan mirevalók ezek az elvek, melyeken a liberálisok annyira lovagolnak! Ha a politika, mint Macchiavellivel vallja, az állam szükségletei folytonos személtartásának, felismerésének, megoldásának művésze: a tétnek gyorsan kell következnie, folytonosan alkalmazkodnia kell az adott helyzethez, teljesen realizálnia kell egy alkalomban rejlő minden lehetőséget. Nem kötheti meg magát általános elvekkel, különösen akkor nem, ha ezek

mást takarnak, mint amit mondanak, ha például a szabadság alatt az egyéni vagy osztályönkénti szabadossága húzódik meg. Az alkotmány sem valami szent fétis, melynek minden szavához feltétlenül ragaszkodnunk kellene s melyet nem lenne szabad a jelen megváltozott problémáihoz alkalmaznunk. Cavour, a liberalizmus nagy államférfia is ezt vallotta: bizonyítja Mussolini, a nagyszerű debatter ügyességével ellenfelei fegyvertárából választva érveit. Ha támadják, csak egy percig marad védekező állásban, a következő pillanatban már ő támad.

Ezek az eszmék, módszerek, ideálok fűtik, irányítják beszédeit. De egy sem mondható közülük szónoklatnak: mindegyikük tett a szó igaz értelmében.

E beszédek közül természetesen azok a legfontosabbak, melyeket a képviselőházban vagy a szenátus előtt mondott el. Az első kemény, kissé örmesterflúsus beszéd után, melyet az akkori képviselőház már azzal is megérdemelt, hogy senkisért mert ellene tiltakozni, következzenek polémiákban szikrázó, majd bel- és külpolitikai sikereit regisztráló, tartalommal terhes beszédei. Itt a hadseregszervezet kényes kérdéseit fejtegeti, amott Fiume és a Dalmát-tengerpart kérdéseiben nyugtatja meg az európai közvéleményt, beszámol a corfui incidens gyors és a diplomáciában szokatlanul erélyes elintézéséről, kardjára csap a Brenner-kérdésben, megcsörgeti az amerikai háborús kölcsön fizetésére pár hét alatt csodálatos nemzeti lelkesedéssel túljegyzett kölcsön befolyt dollárjait. A külföld odafigyel. A régebben szövetségi által is annyira lebecsült Olaszország presztízse egyszerre hatalmasan megnő. Megéreztek szavaiban egy életerős néptavasát s megérezték, hogy a condottiere mögött az olasz nép nagy többsége sorakozik zárt, fegyvelmezett falanxokban.

Mussolini körül ma már egész legenda keletkezett, mit az ellene elkövetett merényletek sikertelensége még csak táplál. Egy közvetlen közelből reálított golyó jelentéktelen sebet ejt rajta, egy kézigránát automobiljának ablakfájától pattan vissza, egy másik golyó szíve felett függő érdemrendjéről síklik félre. Nyugodt kézlegyintéssel hessegeti el őket az őt ünneplő tömeghez mondott beszédeiben. A sérthetetlen lovag megy a maga sors által kijelölt útján.

Mussoini legendájába és életvalóságába enged bepillantást ez a két magyar könyv. A beszédekét kitűnő érzéssel gróf Zichy Rafaelné válogatta össze, kinek a fordítást köszönhetjük.

Kastner Jenő.

Uj harcok székely. (Valóság és fantázia két képben.) Egy fiatal erdélyi lírikus, Mihály László, aki eddig inkább hangulatos verseivel igyekezett az olvasók rokonszenvét megnyerni, újabban a drámai formával is megpróbálkozott. *«Uj harcok székely»* címen két képre oszlo jelenetsort adott ki, melyben a stilizált realitás és a vágyakból táplálkozó fantasztikum szembeállításával mutat rá sorsüldözött honfitársai lelki sebeire. Az első kép Tamás István volt főszolgabírónak és környezetének rajzával a megszálláskor erdélyi testvéreinket sújtó válságos helyzetet eleveníti föl. E részben egyik népies mellékalak ajkáról, az adott viszonyokkal megalkuvó álláspont is szóhoz jut, de természetesen hiába. A második kép, a tehetőség és munka diadala révén meg hozza a vigasztaló megoldást — sajnos — csak a képzelet világában. A kis darab elgondolása és célzata dicséretes becsúgyra vall. Remélhető, hogy a szerző további kísérletei újabb lépést jelentenek majd műérzéke kibontakozása felé.

A. B.

Krúdy Gyula: Mohács vagy két árva gyermek végődése. (Budapest, 1926. Pantheon r.-t. kiadása.) Trianon óta egyre elevebben él a magyar lélekben Mohács emléke. A tavalyi négyszázadik évforduló, a jubileumi ünnepségek, a *Mohácsi Emlékkönyv* s az ez alkalomból írt számos visszaemlékezés, tanulmány — ezek közt Burgio, pápai nuncius, nagyértékű jelentései nek fordítása (Napkelet-könyvtár) — még inkább, szinte napiérdékű eseményé tették az egykori katasztrófát. Nem csoda hát, ha az utóbbi években irodalmunk is egyre szívesebben fordul tárgyért a mohácsi időkhöz. Voinovich drámája nyitotta meg a sort, majd Szomoróy II. *Lajos*a következett, most Krúdy Gyula *Mohácsa* van előttünk s a minapában került ki a sajtó alól P. Gulácsy Irén háromkötetes regénye: *A fekete vőlegények*, mely a Zápolyák családi történetéből meríti anyagát s Tomori Pál és Cibak Imre a hősei.

Krúdyt eddig inkább a közelebbi

mult, a XVIII. század vége s a XIX. eleje érdekelte. Borongó, szentimentális lelke ezeknek biedermeier levegőjében találta meg a maga életelemét. Most ő is a mohácsi zord időkhöz pártolt s bár végigérezzük, hogy nincs igazán otthon e nem nekivaló korban, el kell ismernünk, hogy komoly tanulmánnyal igyekezett benne otthonossá lenni. Krúdy nem tartozik sem a nagy cselekvény, sem a mélyebb jellemalkotó írók közé; ezek az erények nem tűndökölnek ebben a regényében sem. Ő az akkori idők krónikása akar lenni s végül át is adja a szót egy krónikásnak, a király íródeákjának, aki aztán a történetet befejezi. Nem is a politikai helyzet, a nemzeti lét nagy kérdése, az államférfiak törekvései, a magyar ság élet-halálharca érdekelték Krúdyt, hanem a «két árva gyermek végődése», Lajosé, meg Máriáé, akinek nevét igazabban viselhetné címül is a regény, mert hiszen elsősorban az ő élettörténetét tartalmazza azalatt a négy-öt esztendő alatt, amíg II. Lajos neje és Magyarország királynéja volt. Ez az előkelő, szép, eszes, erélyes, parancsolásra termett Habsburg-ivadék aki époly otthonos az udvari élet légkörében, az uralkodás fortélyáiban, mint a lovaglás és vadászati sportjában, egyenesen a Krúdy ízlése szerint való nők közé tartozik. Nem csoda hát, ha megszerette. Mária mindössze tizenhatéves volt, mikor II. Lajos nejevé lett s még így is egy évvel idősebb, mint a magyar gyermekkirály. Ennek a két ifjú léleknek egymás iránti szerelme a regény fő tárgya. Körülöttük ezer veszelő, amely napról-napra még szaporodik; ők ifjúságuk tapasztalatlansága ellenére is látják a közeledő katasztrófát s mintegy egymás karjaiba menekülnek előle. Mária az érettebb, a tehetőségesebb, az érettebb s kétségbeesett gonddal igyekszik megvédeni a minden veszedelm ellenére is meleg fészket s a párviszállyoktól dúlt országot, hogy benne férjét is megmentse. Természetének keménysége, származásának gőgje, melyet Krúdy kedvtelve rajzol a regénynek elején, szinte felolvad Lajos iránti szerelmében; férje csak az odaadó nő ismeri meg benne, aki mindenét kész érte feláldozni. Ennek a viszonyoknak rajzában Krúdy nem egyszer talál igazi hangokat s főleg azoktól a jelenepektől, mikor a két gyermek összbúva a trónteremben, szinte lopva vált egykét, de annál jelentősebb, bizalmas